

MEMÒRIA DE LA MINORITZACIÓ

RECENSIÓ DE

GALINDO, MIREIA; DE ROSSELLÓ, CARLES; BERNAT, FRANCESC. (2021). EL CASTELLÀ A LA CATALUNYA CONTEMPORÀNIA: HISTÒRIA D'UNA BILINGÜITZACIÓ. BENICARLÓ: ONADA

Daniel Escribano Riera*

Paraules clau: castellanització; minorització lingüística; història social de la llengua catalana; conflicte lingüístic.

LANGUAGE MINORITISATION MEMORY

REVIEW OF

GALINDO, MIREIA; DE ROSSELLÓ, CARLES; BERNAT, FRANCESC. (2021). EL CASTELLÀ A LA CATALUNYA CONTEMPORÀNIA: HISTÒRIA D'UNA BILINGÜITZACIÓ. BENICARLÓ: ONADA

Keywords: hispanisation; language minoritisation; social history of the Catalan language; language conflict.

* Daniel Escribano Riera, doctor en sociologia, traductor i tècnic de normalització lingüística al Centre de Normalització Lingüística de Tarragona. describano1977@gmail.com

Citació recomanada: Escribano Riera, Daniel. (2021). Memòria de la minorització. [Recensió de l'obra *El castellà a la Catalunya contemporània: història d'una bilingüïtzació* de Mireia Galindo, Carles de Rosselló, Francesc Bernat]. *Revista de Llengua i Dret, Journal of Language and Law*, 76, 362-364. <https://doi.org/10.2436/rld.i76.2021.3743>

La recerca que és a la base d'aquest llibre constitueix un saludable exercici d'història oral, gens freqüent en la sociolingüística i la historiografia lingüística catalanes, sobre el fet sociolingüísticament més rellevant de la història contemporània catalana: el procés de castellanització, a partir del testimoni de seixanta persones nascudes entre 1912 i 1927 a diverses comarques del Principat. Abans d'exposar els resultats de la recerca, els autors ens fan memòria de la dinàmica dels processos de minorització i substitució lingüístiques, recordatori especialment pertinent, per tal com importants obres de la història social de la llengua catalana s'han centrat en el paper de les elits socials i econòmiques, mentre que «les classes populars» hi han estat «les grans oblidades» (p. 29). I és que, com han explicat els principals teòrics de la sociolingüística, aquests processos comencen «pels usos formals i les elits», des d'on s'estenen «progressivament» a «la resta d'àmbits i classes socials» fins a la interrupció de la transmissió intergeneracional (p. 34) i la desaparició de la llengua, amb la mort dels darrers parlants. Són fites d'aquests processos la bilingüïtzació dels parlants de l'idioma minoritzat, l'abandonament progressiu d'aquest en les comunicacions del mateix endogrup, la nativització i col·loquialització de la llengua dominant, l'erosió creixent de la llengua minoritzada com a codi diferenciat per la interferència de la llengua expansiva o la reducció de la base territorial de l'idioma recessiu, amb la desaparició progressiva dels nuclis urbans (p. 65-67). Tanmateix, com apunten els autors, el cas català és excepcional per la «reacció pública i social contra aquest procés de subordinació, liderada pel catalanisme politicocultural», el qual «ha aconseguit frenar o alentir la minorització citada, ha reintroduït la llengua en una part significativa dels usos i àmbits perduts anteriorment, i ha atret parlants d'altres llengües al català», per bé que «amb molts dèficits» i «incidència geogràfica desigual» (p. 34).

Així, doncs, el conflicte lingüístic català és també un conflicte polític i la situació sociolingüística és el resultat, entre altres factors, de l'acció de dues forces contraposades: la política lingüística de l'Estat espanyol —que, com apunten els autors, per bé que «ha fluctuat molt segons el tipus de règim polític, [...] mai no ha qüestionat la supremacia del castellà» (p. 49)— i la resistència del catalanisme. Tanmateix, l'eina principal de l'estat nacional per a estendre la competència en l'idioma «nacional» dels ciutadans de llengües altres, el sistema d'ensenyament, fou molt lenta en el cas espanyol, atesa la seva precarietat, per l'apoderament de l'aparell de l'estat pels sectors polítics i socials més conservadors del «liberalisme» (p. 41-43). Aquesta precarietat es palesà tant en el caràcter no gratuït de l'educació, en la limitada durada de l'ensenyament obligatori i en el predomini que hi tenia l'Església. Tot plegat comportà uns índexs d'analfabetisme molt grans, i la mateixa situació sociolingüística (amb uns docents escassament competents en castellà) sovint feia que, «en totes les etapes històriques anteriors al franquisme», el castellà era més ensenyat com a matèria i en «els usos escrits» que emprat com a llengua vehicular oral (p. 131). En efecte, no només fins a la dictadura de Primo de Rivera el català es mantingué a les escoles com a llengua d'ús, ans també alguns informants reporten que, àdhuc durant aquesta, començaren l'escolarització en català (p. 124).

Tot això, ensems amb l'escassa immigració procedent de fora del domini lingüístic català, fa conjecturar als autors que, a la dècada de 1890, la meitat de la població del Principat era unilingüe i l'altra meitat, bilingüe passiva, en diferents graus (p. 46), xifra que àdhuc podria ésser excessiva, tenint en compte que, segons les dades dels mateixos autors, el 1887 la taxa d'analfabetisme era del 60%. Igualment, el 1910 la xifra era del 42% i el 1930, del 21 (p. 41). En canvi, «la pràctica totalitat» dels informants anaren a escola (p. 119-120), la qual cosa significa que els analfabets, unilingües en català, no estan representats en la mostra. I els mateixos informants apunten l'escola com l'agent principal per a l'adquisició del castellà (p. 122), ja que fora d'aquesta «bona part» ni el «sentien» (p. 111) i no fou «fins ben entrats els anys 30 que la majoria d'entrevistats» tingueren «els primers contactes amb interlocutors castellanoparlants», especialment amb l'esclat de la Guerra Civil i l'arribada de refugiats i soldats de la resta de l'Estat (p. 113). Abans, els autors apunten que la immigració no alterà la realitat sociolingüística catalana, per tal com el 1920 només el 10,6% de residents al Principat procedien de fora del domini lingüístic i el 1940, el 15 (p. 120), per la qual cosa fins a aquesta època els nouvinguts es bilingüïtzaven i convergien cap al català (p. 184), tal com recorden els informants respecte a llur infantesa i joventut (p. 233). Així, el «bilingüisme dels informants no va arribar a ser fluid fins que van ser adults», és a dir, amb la implantació i consolidació del règim franquista, època en què «van confluïr tots els factors perquè la gran majoria de persones de llengua inicial catalana tinguessin una competència suficient en castellà» (p. 230). No fou fins a la dècada de 1950, en què l'opressió lingüística estructural del franquisme i uns moviments migratoris de fora del domini català més massius, arran dels quals es multiplicaren les interaccions amb hispanòfons d'uns catalans que «ja havien estat majoritàriament

bilingüitzats», que el fenomen es començà a invertir, a la qual cosa també contribuï «la difusió i expansió dels mitjans de comunicació de masses, sobretot dels audiovisuals, que van fer entrar el castellà a totes les llars catalanes» (p. 56, 71). D'altra banda, amb la victòria monarquicofeixista de 1939 i la construcció del *Nuevo Estado* «es va reprendre la castellanització familiar de les classes altes i nous rics barcelonins» (p. 54).

Els autors daten l'«extinció» de l'unilingüisme en català al Principat en el final de la dècada de 1960 (p. 57). A partir d'aleshores es generalitzà la «convergència al castellà» en les converses entre nadius i nouvinguts, la qual «es produïa arreu, amb independència de l'edat dels interlocutors, del context on es trobessin o fins i tot de la classe social» (p. 168). Tanmateix, «no tots els catalanoparlants adoptaren automàticament el castellà en les interaccions intergrupals, ja sigui per manca de competència en aquesta llengua, ja sigui per resistència conscient a les polítiques estatals o a la pauta convergent» —per bé que era més habitual la primera causa (p. 191, 225)—, de la mateixa manera que «un cert nombre de castellanoparlants s'incorporaren a l'ús actiu del català» (p. 72). Així, hi hagué casos de convergència cap al català per part d'immigrants en localitats on aquell era molt majoritari (p. 179). Tanmateix, això s'esdevenia sobretot a poblacions petites i amb índexs baixos d'immigració (p. 207, 219). De manera que, tot i que «la imposició del règim dictatorial no va suposar una adopció automàtica de la convergència al castellà, [...] va ajudar a generalitzar-la, fins al punt que possiblement és a partir d'aquest moment que podem afegir el terme *norma* a aquest comportament lingüístic» (p. 190), és a dir, «la tria lingüística *no marcada*» (p. 182).

La conclusió central de la recerca és clara i inapel·lable: «la bilingüització generalitzada dels habitants del Principat ha estat un fenomen forçat i molt recent» (p. 46). En rigor, aquesta recerca monumental no conté perspectives interpretatives noves en l'àmbit de la sociolingüística ni de la historiografia lingüística catalanes, ja que la conclusió central és una tesi que hi està del tot consolidada, però cal reconèixer als investigadors el mèrit de fornir-la d'una sòlida fonamentació en fonts orals, que fa que ja no es basi en arguments merament lògics. D'altra banda, si bé els autors adverteixen que els resultats «no es poden extrapolar automàticament a la resta de la catalanofonia» (p. 31), les conclusions serien encara més contundents en els casos de les illes Balears i Pitiüses i la Franja, atesos tant llurs índexs més grans d'analfabetisme com la menor immigració durant el període resseguit.

A l'epíleg, Francesc Xavier Vila denuncia «el mite del bilingüisme immemorial dels catalans» (p. 238), per bé que és més viu en el discurs polític que en el científic. En tot cas, és cert que, políticament, «el mite del bilingüisme immemorial dels castellans té la virtut de transformar en conte de fades el que ha estat una història lingüística amb grans dosis de violència i imposició» (p. 240). Per contra, el fet de palesar l'escassa historicitat de l'espanyol a Catalunya (p. 245) posa al seu lloc tant la retòrica del nacionalisme espanyol com la d'alguns filòsofs polítics nostrats sobre la «diversitat profunda» de la societat catalana des del punt de vista sociolingüístic, la qual encobreix el que no és més que la lògica dels processos de minorització lingüística i només protegeix la llengua substituïdora —no la diversitat lingüística real—, amb cap més argument que la fal·làcia naturalista. Igualment és pertinent la publicació dels resultats d'aquesta recerca en un moment on el discurs lingüístic del mateix independentisme català és com més va més superficial, fins al punt que la major part d'aquest espai polític, per ignorància o oportunisme, ha assumit aproblemàticament la imposició de l'oficialitat del castellà.